Διεθνές Συνέδριο:

«Η εποχή της καταστροφής και το τέλος της συνύπαρξης: απελάσεις, εκτοπισμοί και γενοκτονίες, 1912-1924».

Καλαμάτα 1-4 Δεκεμβρίου 2022

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ (1922)

Το «γιατί» της μαρτυρικής θυσίας των χριστιανών στην Μικρά Ασία το 1922

Ιωάννης Μπουγάς

Θεολόγος, Δρ Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας

του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

και Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

1. Η ιστορία ενός Έθνους δεν ξαναγράφεται με κριτήρια ιδεολογικά η ταξικά πρότυπα αλλά *«αυτό που μετρά είναι ο σκοπός και το αποτέλεσμα του ιστορικού γεγονότος, αυτό που διασώζεται είναι αυτό καθαυτό το γεγονός το είναι και το γίγνεσθαι, το οποίο καταγράφεται συνειδησιακά, και όχι απλά και μόνο το φαίνεσθαι των γεγονότων… Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε όμως ότι κάθε Έθνος, που προσπαθεί να ξαναγράψει την Ιστορία του, αδιαφορώντας για τη συνειδησιακή της ερμηνεία, αλλοτριώνει ουσιαστικά την ταυτότητά του»*[1]. Τα

[1]. Σαββάτου Χρυσοστόμου, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, «Η Ιστορία ενός Έθνους δεν ξαναγράφεται» στο του ιδίου *Εκκλησία και Κοινωνία. Ο*

τελευταία χρόνια παρατηρούνται ενορχηστρωμένες απόπειρες σπιλώσεως των τιμίων αγωνιστών και μαρτύρων και προσδιορισμού ως γενεσιουργού αιτίας της θυσίας τους στην Μικρά Ασία, όχι του διαχρονικού Ελληνοχριστιανικού αγαθού της ελευθερίας, αλλά δευτερευόντων εξωτερικών παραγόντων όπως οι οικονομικοί συσχετισμοί, οι παραγωγικές σχέσεις, οι ταξικοί ανταγωνισμοί και άλλες ιδεοληπτικές ερμηνείες, που ενίοτε εξυπηρετούν και κομματικά συμφέροντα.

Στην συνέχεια θα επιχειρηθεί η παρουσίαση της συνειδησιακής ερμηνείας της θυσίας των Χριστιανών Ελλήνων κατά την Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε την απάντηση στο ερώτημα: «*γιατί αυτοί οι άνθρωποι που διώχθηκαν, υπέμεναν την βιαιότητα, αντιστάθηκαν και στο τέλος υπέστησαν τον θάνατο;*».

2. Το έτος 1922 ένα ακόμη μαρτύριο προστίθεται στο Ορθόδοξο Γένος των Ελλήνων Χριστιανών. Το μαρτύριο των ορθοδόξων κληρικών και των λαϊκών μελών του εκκλησιαστικού σώματος της πρωτόθρονης εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησίας στην περιοχή της κανονικής δικαιοδοσίας της στην Μικρά Ασία και όχι μόνο, όπου ευρίσκονται αρκετά κοσμοπολίτικα κέντρα που συνδυάζουν τα επιτεύγματα του δυτικού κόσμου με τη σοφία της Ανατολής. Είναι παγκοίνως γνωστό ότι ο πολιτισμός των κατοίκων της Μικράς Ασίας παρήγαγε σημαντικά επιτεύγματα, μέσα από το προοδευτικό τους πνεύμα, την εργατικότητα, το υψηλό επίπεδο

διάλογος θα ενώσει τον κόσμο και την κοινωνία, Καλαμάτα 2017, σελ. 165-166.

παιδείας[2], την αξιοπρεπή συμπεριφορά προς τον συνάνθρωπο, την ειρηνική συμβίωση με τον διαφορετικό, όποιος και αν είναι αυτός. Πολιτισμός που βασίστηκε στην διακονία της Ορθοδόξου Εκκλησίας, στην όσμωση με τη διανόηση της Ευρώπης, στην βοήθεια των δημοκρατικά σκεπτόμενων Ευρωπαίων, αλλά κυρίως βασίστηκε στην θεώρηση της Ελευθερίας από τους σκλαβωμένους Ρωμηούς, ως του υψίστου αγαθού που συνέχει και συγκροτεί την ανθρώπινη ύπαρξη. Με τον αγώνα τους απέδειξαν ότι δεν ήταν στατικά ελεύθεροι, αλλά γινόντουσαν διαρκώς, ελεύθεροι. Αυτή την ελευθερία την επιβεβαίωναν όσο περισσότερο αγωνίζονταν ενάντια στην βία και στον ανελεύθερο τρόπο ζωής πού τις μέρες μας εμφανίζεται και πάλι, υποκινούμενος από τον ίδιο επεκτατικό και αναθεωρητικό παραλογισμό που είχαν τότε οι Τούρκοι δυνάστες.

Έναντι σε αυτόν τον φονικό επεκτατισμό οι Χριστιανοί Έλληνες της Μικράς Ασίας αλλά και άλλες πολιτιστικές ομάδες, όπως οι Αρμένιοι, αντέταξαν τον αμυντικό αγώνα και το μαρτύριο. Βέβαια το μαρτύριο για την Εκκλησία δεν είναι ποσοτικό μέγεθος αλλά αποτέλεσμα αληθινής σχέσης με τους άλλους και πίστης στον Θεό. Βασική αρχή της χριστιανικής πίστεως είναι ότι αν πάσχει ένα μέλος πάσχει όλο το σώμα, «*και είτε πάσχει εν μέλος, συμπάσχει πάντα τα μέλη, είτε δοξάζεται εν μέλος, συγχαίρει πάντα τα μέλη*». (Α΄ Κορ. ιβ΄26), άρα αν έστω και ένας χριστιανός μαρτύρησε τότε μαρτύρησαν μαζί του όλα τα μέλη του σώματος και στην προκειμένη περίπτωση όλα τα μέλη της εν Μικρά Ασία Εκκλησίας.

---

[2]. Σολομωνίδη Σωκρ. Χρήστου, *Σμυρναίοι Ακαδημαϊκοί*, Αθήνα 1966 και του ιδίου, *Η παιδεία της Σμύρνης*, Αθήνα 1960.

Σύσσωμος ο λαός της Εκκλησίας με μπροστάρηδες τους Επισκόπους του συμμετείχε στον αγώνα για την διατήρηση ενός ελευθέρου τρόπου ζωής γιατί πάντοτε τα μέλη της Εκκλησιαστικής συνάξεως δεν αρκούνται σε μια απλή παρουσία αλλά προσφέρουν την ύπαρξή τους για αυτόν τον ειρηνικό τρόπο ζωής. Μάλιστα αυτή η προσφορά επεκτείνεται και σε άλλους συνάνθρωπους χωρίς διακρίσεις ακόμη και αν δεν ανήκουν στην ίδια πολιτισμική ομάδα ή θρησκευτική πίστη.

Αυτόν τον τρόπο καταλλαγής αντέταξαν το 1922 οι χριστιανικοί λαοί της Τουρκίας όταν αντιμετώπισαν την θηριωδία του μανιώδους ολοκληρωτισμού *«απότοκο εθνικιστικών ιδεών του νεοτουρκικού καθεστώτος»*[3].

3. Μετά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως οι Τούρκοι γνωρίζουν ότι η Εκκλησία παρέμεινε όλα τα χρόνια της δουλείας ο ενοποιητικός θεσμός γι' αυτό και προσπαθούν να αποδυναμώσουν πρωτίστως τους κληρικούς προκειμένου να διαλύσουν το εκκλησιαστικό σώμα. Από την εποχή του Διονυσίου του φιλοσόφου το 1600 μ.Χ. μέχρι τον Χρυσόστομο Σμύρνης θυσιάστηκαν για τον ελληνικό τρόπο ζωής και την ορθόδοξη πίστη 11 Πατριάρχες, 110 Επίσκοποι και κατά το διάστημα του Αγώνα του 1821 6.000 και πλέον κληρικοί.

Συνεχίζεται η προσφορά της Εκκλησίας και 100 περίπου έτη μετά την Επανάσταση του 1821 με την ενεργό συμμετοχή των κληρικών της και των λαϊκών μελών της στον Μακεδονικό Αγώνα με μπροστάρηδες τους Μητροπολίτες: Κορυτσάς Φώτιο Σαλπίδη, Καστοριάς Γερμανό Καραβαγγέλη, Πελαγονίας Ιωακείμ Φορόπουλο, Γρεβενών Αιμιλιανό Λαζαρίδη, τους

[3]. Ριζά Σωτήρη, *Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας*, Αθήνα 2015, σελ. 20.

οποίους απέστειλε το Οικουμενικό Πατριαρχείο στις περιοχές αυτές λόγω του αγωνιστικού φρονήματος και του νεαρού της ηλικίας των.

Με την αγωνιστικότητα τους και τη θυσία τους τόνωσαν την πίστη των χριστιανών και την πεποίθηση ότι η νίκη θα είναι με το μέρος των Ελλήνων ασχέτως των όποιων πολεμικών επιτυχιών ή αποτυχιών, έτσι η εθνική συνείδηση στηριγμένη στον πολιτισμό που προάγουν ο Ελληνισμός και ο Χριστιανισμός παρέμεινε ζωντανή.

Πριν από την Μικρασιατική θηριωδία μαρτύρησαν για την χριστιανική πίστη στην Μικρά Ασία άγνωστος αριθμός Νεομαρτύρων μάλιστα έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 29[4]. Εθνομάρτυρες κληρικοί κατά την Μικρασιατική καταστροφή ενδεικτικά και περιληπτικά αναφέρονται τα παρακάτω πρόσωπα. Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ακολουθώντας το παράδειγμα του Χριστού εκήρυξε: «*Ζητώ ένα σταυρόν, αλλά ένα μεγάλον σταυρόν, ένα σταυρόν επί του οποίου θα δοκιμάσω ευχαρίστησιν καθηλούμενος, και μη έχων έτερον τι να δώσω προς σωτηρίαν της ημετέρας λατρευτής πατρίδος ας δώσω το αίμα μου. Ούτως εννοώ το επ' εμοί την ζωήν και την αρχιερωσύνην*»[5]. Στους λόγους αυτούς φαίνεται ξεκάθαρα ότι η θυσία του Χρυσοστόμου αποτελεί συνέχεια της θυσίας των μαρτύρων της Εκκλησίας ανά τους αιώνες, είναι προσφορά όλης του της ύπαρξης άνευ ιδίου οφέλους, για την πατρίδα του, και πατρίδα για τον Χρυσόστομο δεν είναι κάποιος

---

[4]. Αεράκη Δανιήλ, «Χώρα Αγίων» εν περιοδικό Ομολογία της Ιεράς Μητροπόλεως Νικαίας, έτος ΙΕ' τεύχος 6-7 1982, σελ. 15-16.

[5]. Χρυσοστόμου Καλαφάτη, *Εκθέσεις περί του Μακεδονικού Αγώνος 1903-1907*, Θεσσαλονίκη 1960 ,σελ. 87.

γεωγραφικός προσδιορισμός στην γη ή στον ουρανό στο παρόν ή στο μέλλον αλλά ο τρόπος σχέσης και μάλιστα της σταυρικής σχέσης με τους συνανθρώπούς του.

Υπερασπιστής των δικαίων του Γένους του και ταυτοχρόνως υπερασπιστής των δικαιωμάτων των λαών. Ανθρωπιστής διότι υπερασπιζόταν τα δικαιώματα των συνανθρώπων του και την αυτοδιάθεση των λαών. Σε επιστολή του προς τον τοποτηρητή του Οικουμενικού Θρόνου Γερμανό Ε' αντιτίθεται στην ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, που επεδίωκε η κυβέρνηση Βενιζέλου και χαρακτηρίζει τη σύμβαση «*ανθρωπεμπορία*» και «*ανθρωπομέτρημα*» την ανταλλαγή. Γράφει συγκεκριμένα: « *Αγνοώ Παναγιώτατε, οποία υψηλή πολιτική υποχρέωσε την Ελληνικήν Κυβέρνησιν να αποδεχθή και υπογράψη τοιαύτην κατ' αρχήν απαισίαν και φρικαλέαν, κατά δε τας συνεπείας της ολεθρίαν και εξευτελιστικήν δια τον καθόλου ελληνικόν χριστιανικόν κόσμον, σύμβασιν. Πλην αδιστάκτως φρονώ ότι η Μήτηρ Εκκλησία, πνευματική τροφός και προστάτης όλων των δίκην κτηνών απεμπολουμένων τέκνων της, ουδεμίαν έχει υποχρέωσιν να σεβασθή τοιαύτην αποτρόπαιαν και αντιχριστιανικήν διεθνούς ανθρωπεμπορίας σύμβασιν και πράξιν*»[6].

Για την εθνική του δράση εξορίστηκε, υπέστη δολοφονικές απόπειρες, δέχθηκε διαφόρων ειδών αποτρόπαιες επιθέσεις από τους εχθρούς, οι οποίοι ήθελαν να μειώσουν το έργο του.

Διαβλέποντας την επερχόμενη καταστροφή ο Χρυσόστομος μαζί με τον Αρμένιο Αρχιεπίσκοπο Σμύρνης Τουριάν

[6]. Έκθεση αρ. η' Χρυσοστόμου Σμύρνης προς Γερμανόν Ε' χωρίς ημερομηνία, Α.Υ.Ε./Κ.Υ./1914/ Α21η.

αποστέλλει την 1 Απριλίου 1922 επιστολή στον Αρχιεπίσκοπο Καντουαρίας προκαθήμενο της Εκκλησίας της Αγγλίας, ζητώντας του να επηρεάσει τους ισχυρούς της γης προκειμένου να σωθεί ο χριστιανικός κόσμος στην Τουρκία[7].

Τον Χρυσόστομο διέκριναν τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα α) η κατά Χριστον ζωή του, β) το ορθόδοξο φρόνημά του και γ) οι εξαιρετικές υπηρεσίες του υπέρ της Εκκλησίας[8]. Τέλος επισφράγισε όλη του τη βιοτή με το *«βάπτισμα του αίματος»*, τον Αύγουστο του 1922 στη Σμύρνη μένοντας πιστός μέχρι θανάτου στην διακονία των χριστιανών έχοντας συμφιλιωθεί με τον θάνατο γιατί ειχε ταυτίσει την ύπαρξη του με τον αγώνα για την ελευθερία και όταν είσαι υπαρξιακά ελεύθερος, είσαι ελεύθερος από όλους και όλα ακόμη και από αυτόν τον θάνατο.

Ο Χρυσόστομος είναι διάδοχος μαρτύρων, μένει πιστός στην θυσία των προκατόχων του και τονίζει: *«Εγώ να εγκαταλείψω την Σμύρνη και την Μητρόπολίν μου; Ποτέ! Θα με κατεδίωκαν αι σκιαί του ιερού Πολυκάρπου και του Γρηγορίου του Ε', ως ανάξιον διάδοχόν τους»*[9].

Ένας απο τους διώκτες του και τους δημίους του αφηγήθηκε λίγες ημέρες αργότερα στον καθηγητή Γιώργο Μυλωνά, ο οποίος μαζί με τους σπουδαστές του International College της

---

[7]. Εφημερίδα Αμάλθεια, 1 Απριλίου 1922.

[8]. Βικέτου Χ. Νίκου, *Η αγιότητα του Χρυσοστόμου Σμύρνης και η μαρτυρία της Εκκλησίας*, Αθήνα 1993, σελ. 25.

[9]. Φιλιππίδη Λεωνίδα, «Οι τελευταίοι λόγοι του Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου. Επιστολή προς την Γενικήν Συνέλευσιν της Αμερικανικής Επισκοπικής Συνελεύσεως». Εφημερίδα Αμάλθεια Σμύρνης, αριθ. 19406, 28-6-1923, Αθήναι.

Σμύρνης βρισκόταν φυλακισμένος σ' ένα από τα μπουντρούμια του Διοικητηρίου της Σμύρνης: «*Παρηκολούθησα το χάλασμα του Δεσπότη σας ήμουν μ' εκείνους που τον ετύφλωσαν, που του βγάλαν τα μάτια, και αιμόφυρτο τον έσυραν από τα γένεια και τα μαλλιά στα σοκάκια του Τουρκομαχαλά, τον ξυλοκοπούσαν, τον έβριζαν και τον πετσόκοβαν… Στα μαρτύρια που τον υπέβαλαν δεν απήντα με φωνές, με παρακλήσεις, με κατάρες. Το πρόσωπο του κατάχλωμο, το σκεπασμένο με το αίμα των ματιών του, το πρόσωπο του το είχε στραμμένο προς τον ουρανό και διαρκώς κάτι ψιθύριζε που δεν ηκούετο πέρα από την περιοχή του. Ξέρεις εσύ δάσκαλε τι έλεγε;*

Ναι ξέρω του απήντησα. Έλεγε Πάτερ άγιε άφες αυτοίς ου γαρ οίδασι τι ποιούσι…

Από καιρού σε καιρό όταν μπορούσε ύψωνε κάπως το δεξί του χέρι και ευλογούσε τους διώκτας του. Κάποιος πατριώτης του αναγνωρίζει τη χειρονομία της ευλογίας, μανιάζει, και με το τρομερό μαχαίρι του κόβει και τα δύο χέρια του Δεσπότη. Εκείνος σωριάστηκε στη ματωμένη γη με στεναγμό που φαινόταν ότι ήτο μάλλον στεναγμός ανακουφίσεως παραπόνου. Τόσο τον λυπήθηκα τότε που με δύο σφαίρες στο κεφάλι τον απετελείωσα. Τώρα που σας την είπα ελπίζω πως θα ησυχάσω. Γι' αυτό σας χάρισα τη ζωή.

Και που τον έθαψαν; ηρώτησα με αγωνία.

Κανείς δεν ξέρει που έρριψαν το κομματιασμένο του κορμί»[10].

[10]. Μυλωνά Ε. Γ., «Ο Εθνομάρτυρας Χρυσόστομος Μητροπολίτης Σμύρνης», *Νέα Εστία*, τεύχος 1333, 1983, σελ. 89-90.

Με το μαρτυρικό θάνατό του ο Χρυσόστομος καταξιώνεται στην συνείδηση των πιστών ως Νεομάρτυρας και Εθνομάρτυρας και στη συνείδηση όλων των ανθρώπων ως αγωνιστής για τα δίκαια των λαών και την ελευθερία όλων των ανθρώπων που επιθυμούν το αυτονόητο την ειρηνική χωρίς φρικαλεότητες ζωή.

Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος πίστευε στην ενότητα τον Εκκλησιών και επεδίωκε αυτή στο μέτρο των δυνατοτήτων του. Ο Χρυσόστομος θεωρεί ότι η ενότητα θα φανεί με έργα αλληλεγγύης και αγάπης μεταξύ των Χριστιανών ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορές και «*κατ' επέκταση μεταξύ όλων των ανθρώπων ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκεύματος, φυλής, γλώσσας, ηθικοκοινωνικοπολιτικών τοποθετήσεων, πίστης ή απιστίας κ. α.*»[11]. Όταν πλησιάζει η μεγάλη καταστροφή του 1922 απο τον Μάρτιο καταρτίζει το σχέδιο για την καλύτερη οργάνωση της άμυνας στο οποιο μεταξύ άλλων αναφέρει: «*να καλλιεργήσωμε επειγόντως, με εντατική προσπάθεια τα αισθήματα της αλληλεγγύης μας μεταξύ των εν Σμύρνη χριστιανικών στοιχείων, ιδίως των καθολικών, αλλά και των άλλων και ιδίως των Άγγλων και των Γάλλων και των Ιταλών, συνεννοούμενοι για την δημιουργία ανεξάρτητου αυτονόμου Μικρασιατικού Κράτους*»[12]. Και συνεχίζει προτείνοντας κοινή άμυνα και με τους Αρμενίους και τους Κιρκάσιους. Το Πάσχα του 1922 απευθύνεται ικετευτικά προς τον Πάπα Πίο τον 11ο ζητώντας την συμπαραστάσή του γράφοντάς του: «*μην*

[11]. Δρούλια Δ. Ιωάννου, *Ο Εθνομάρτυρας Σμύρνης Χρυσόστομος και η ενότητα των Εκκλησιών*, Αθήναι 1988, σελ. 29.

[12]. Δρούλια Δ. Ιωάννου, *Ο Εθνομάρτυρας Σμύρνης Χρυσόστομος και η ενότητα των Εκκλησιών*, Αθήναι 1988, σελ. 33.

ανεχθήτε ανάμεσα στον Χριστιανικό κόσμο να διαπραχθή τέτοιο ανοσιούργημα ανασταυρώσεως και αφανισμού τους. Υψώστε την πατρική φωνή Σας Μιλήστε στις καρδιές των Δυτικών…»[13]. Είναι η πρώτη φορά μετα την Άλωση της Πόλεως που Ορθόδοξος Ιεράρχης επικοινωνεί επίσημα με τον Προκαθήμενο της Εκκλησίας της Ρώμης. Στην συνέχεια απευθύνθηκε παρακλητικά και προς τον Αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι. Στις 17 Μαΐου 1922 ο Χρυσόστομος μαζί με Αρμένιο Αρχιεπίσκοπο Σμύρνης Τουριάν και τον αρχηγό της Ευαγγελικής Εκκλησίας της Σμύρνης Ξεν. Μόσχο απευθύνουν κοινή Επιστολή προς τον Πρόεδρο του Παγχριστιανικού Συνεδρίου στη Νέα Υόρκη ικετεύοντας να υψώσουν παντού φωνή συμπαραστάσεως για να μην συντελεσθεί το αποτρόπαιο έγκλημα της εξαφανίσεως των Χριστιανών απο την Μικρά Ασία. Δυστυχώς δεν εισακούστηκε.

Την ίδια εποχή που μαρτύρησε ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος μαρτύρησαν και άλλοι Αρχιερείς.

Ο Επίσκοπος Ζήλων Ευθύμιος Αγριτέλλης. Ο Ευθύμιος τον Ιανουάριο 1921 συνελήφθη μαζί με τους προκρίτους και φυλακίστηκαν. Για να μην βασανιστούν και θανατωθούν οι συλληφθέντες μαζί με αυτόν, ζήτησε με αίτηση στην κεμαλική κυβέρνηση της Άγκυρας να θεωρηθεί αυτός ένοχος για την αντίσταση των ομοεθνών του και να αφεθούν οι άλλοι πρόκριτοι ελεύθεροι. Έθεσε την ψυχοσωματική του ύπαρξη υπέρ των συνάνθρωπών του. Αποτελεί τον πρόδρομο των Εθνομαρτύρων των θανατωθέντων το επόμενο έτος στην

[13] Δρούλια Δ. Ιωάννου, *Ο Εθνομάρτυρας Σμύρνης Χρυσόστομος και η ενότητα των Εκκλησιών*, Αθήναι 1988, σελ.35.

Μικρά Ασία από τους Τούρκους. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1921 και απαγχονίστηκε ο Πρωτοσύγκελλος Αρχιμανδρίτης Πλάτων Αϊβαζίδης αφού πρώτα σύρθηκε στους δρόμους της Αμασείας δεμένος σε μια ουρά αλόγου.

Άλλος Εθνομάρτυρας είναι ο Μητροπολίτης Μοσχονησίων Αμβρόσιος Πλειανθίδης. Τον Ιανουάριο 1922 αναλαμβάνει Μητροπολίτης Μοσχονησίων αλλά σύντομα τον Σεπτέμβριο 1922 οι Κυδωνιές και τα Μοσχονήσια καταλαμβάνονται από τον κεμαλικό στρατό. Χιλιάδες χριστιανοί οδηγούνται στο εσωτερικό της Τουρκίας και σφαγιάζονται ομαδικά. Τραγικό θάνατο, μαζί με το ποίμνιο τους βρίσκουν εννέα ιερείς και ο Μητροπολίτης Αμβρόσιος, σε ηλικία 50 ετών[14]. Μαζί του σφαγιάστηκε και ο καθηγητής της Εκκλησιαστικής Ιστορίας στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης αρχιμανδρίτης Ιωάννης Ευστρατίου.

Στη σειρά των Εθνομαρτύρων της Μικρασιατικής γενοκτονίας ακολουθεί ο Μητροπολίτης Κυδωνιών Γρηγόριος Ωρολογάς. Ο Γρηγόριος προσήχθη στο στρατοδικείο δύο φορές και τη δεύτερη καταδικάστηκε σε φυλάκιση και «*Κατόπιν πολυμήνου επιτηρήσεως και φυλακίσεως αυτού εν τη Μητροπόλει, χρονολογουμένης από 23 Ιανουαρίου 1917, συλληφθείς απάγεται τη 1 Μαΐου ε.έ, υπό κουστωδίαν εις Σμύρνην και τη 17 του αυτού μηνός μεταφέρεται εις ιδιαίτερον οίκον εν Πούντα εγλεισθείς εκεί και υπό αυστηράν επιτήρησιν 10 στρατιωτών διατελών και μετ ουδενός επικοινωνών μέχρι της 16*

[14]. Τσίρη Κ. Θεοδώρου, *Η προσφορά της Εκκλησίας και του Ιερού Κλήρου στη Μικρασία από το 1913 ως το 1922*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 82.

Οκτωβρίου ε.ε., ότε συνεπεία της ανακωχής απεφυλακίσθη»[15]. Επανέρχεται στις Κυδωνιές και φροντίζει για την περίθαλψη των επαναπατριζομένων προσφύγων.

Όταν τον Σεπτέμβριο του 1922 έγινε η σφαγή 6.000 κατοίκων των Μοσχονησίων και του Μητροπολίτου Μοσχονησίων Αμβροσίου ο Γρηγόριος κατόρθωσε με την συγκατάθεση των τουρκικών αρχών να έλθουν τρία πλοία από την Μυτιλήνη με αμερικανική σημαία και με την επίβλεψη του αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού να παραλάβουν 20.000 Κυδωνιείς από τις 35.000 που κατοικούσαν στις Κυδωνιές. Οι Τούρκοι έδωσαν διορία 24 ωρών για την απομάκρυνσή τους αλλιώς θα μεταφέρονταν στο εσωτερικό της χώρας και ο Γρηγόριος διαμαρτυρήθηκε για αυτό.

Όταν πρότειναν οι ιερείς του στον ίδιο να φύγει απάντησε ότι θέλει να ευρίσκεται δίπλα στους ανθρώπους που παρέμεναν στις Κυδωνιές. «*Και ποίος θα μείνη κοντά εις το απειλούμενον ποίμνιον; Ο ποιμήν. Αν εγώ απομακρυνθώ από το ποίμνιον, ποίος θα το στηρίξη;*»[16] και συνέχισε: «*Δεν ημπορώ να κάμω παρόμοιον πράγμα, απήντησεν με φωνήν σταθεράν. Εφ' όσον και ένας ακόμη χριστιανός ευρίσκεται εδώ, θα είμαι και εγώ εδώ. Θα φύγω τελευταίος*»[17]. Συνελήφθη και φυλακίσθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου και λίγο πριν τον θάψουν ζωντανό εκοιμήθη.

Άλλη μεγάλη μορφή Εθνοιερομάρτυρος κατά την Μικρασιατική καταστροφή υπήρξε ο Μητροπολίτης Ικονίου Προκόπιος Λαζαρίδης.

---

[15]. Ένθ. ανωτ. , σελ. 87

[16]. Ένθ. ανωτ. σελ. 90.

[17]. Ένθ. ανωτ.

Ο Προκόπιος στις 20 Σεπτεμβρίου 1920 φυλακίζεται μαζί με τον Επίσκοπο των Αρμενίων του Ικονίου κατηγορούμενοι ότι υποστήριξαν αντικεμαλικά κινήματα. Τον Οκτώβριο του 1920 εξορίζεται στο Ερζερούμ όπου παρέμεινε κρατούμενος από τον Οκτώβριο του 1920 μέχρι τον Μάϊο 1922. Όταν τον Μάρτιο του 1923 κάηκαν οι ναοί στην Καισάρεια η πίκρα από την καταστροφή αυτή και οι μέχρι τότε κακουχίες, τα βασανιστήρια που υπέστη επέφεραν τον θάνατό του ή δηλητηριάστηκε.

Επειδή οι Τούρκοι θεωρούσαν υπαιτίους για τον ξεσηκωμό των αλλόδοξων υπηκόων τους, τους κληρικούς και τους δασκάλους, επεφύλαξαν κάθε αγριότητα απέναντί τους. Οι μάρτυρες κληρικοί κατά την περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής, λίγο πριν από αυτή και λίγο μετά, ανέρχονται σε εκατοντάδες[18]. Διασώθηκαν τα ονόματα ελαχίστων.

Ενδεικτικά ονόματα σύμφωνα με την καταγραφή του Θεοδώρου Κ. Τσίρη[19], έχουν ως εξής:

Ο ιερέας Λουκάς, ο 85ετής εφημέριος χωρίου Εδινδζικίου, τον οποίο κατά τα τέλη Σεπτεμβρίου 1914, τον έδειρε ανηλεώς 20ετής Τούρκος, «*θραύσας συγχρόνως τον έτερον των βραχιόνων και την κνήμην αυτού. Ο ιερεύς αποσταλείς εις τα Εθν. Νοσοκομεία προς νοσηλείαν απέθανεν υποκύψας εις τας κακώσεις ταύτας*».

[18]. Ένθ ανωτ., σελ. 103.

[19]. Τσίρη Κ. Θεοδώρου, *Η προσφορά της Εκκλησίας και του Ιερού Κλήρου στη Μικρασία από το 1913 ως το 1922*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Θεσσαλονίκη, 2009.

Ο Αρχιμανδρίτης Ιωάσαφ, Αρχιερατικός Επίτροπος στη Μαγνησία και το Οδεμήσιο (Τέμισι), όπου και συνελήφθη υπό των Τούρκων και θανατώθηκε μετά από πολλά βασανιστήρια.

Ο Ιεροδιάκονος Γρηγόριος, του Μητροπολιτικού Ναού Αγίας Άννης στο Κορδελιό, τον οποίο κατ' άλλους έκαψαν ζωντανό ή κάρφωσαν στο πάτωμα και κατόπιν τουφέκισαν.

Ο ιερέας Ιωάννης Μπάμπουλης από τα Αλάτσατα, που «*επνίγη εντός φρέατος, ίνα μη πέση εις χείρας των καταδιωκόντων αυτόν Τούρκων*» Έστω όμως και νεκρό, οι Τούρκοι τον κρέμασαν σε μια βελανιδιά.

Οι Ιερείς α) Ιορδάνης Βαφειάδης, από τη Νικομήδεια, εφημέριος του χωριού Λεύκα, ο οποίος παρέμεινε με όσους από το ποίμνιό του δεν κατάφεραν να διαφύγουν και σφαγιάστηκε, αφού είδε τους Τσέτες να ατιμάζουν τη σύζυγό του και να σκοτώνουν τα τρία παιδιά του β) Κωστής Γαβρίλης εφημέριος Λεύκας τον οποίο σκότωσαν μαζί με τη γυναίκα του και τα δυό του παιδιά.

Αξίζει να αναφερθεί η αυτοθυσία του Πρωτοσυγκέλλου του Οικουμενικού Πατριαρχείου Αρσενίου Μενεξέ, ο οποίος την 3η Μαΐου 1917 εκτοπίζεται με 45 ορφανά παιδάκια ηλικιών από 6 μηνών, ως 12 ετών του ορφανοτροφείου Κυδωνιών και μετά από οδοιπορία 35 ημερών, φτάνουν στο χωριό Κιουπλιά του Μπιλεδζίκ της Βιθυνίας και εγκαταβιώνουν σε ένα σταύλο για αρκετό χρόνο[20].

[20] Ένθ ανωτ., σελ. 88.

Επίσης στην πόλη του Αϊδινίου τον Ιούνιο 1919 31 Πρόσκοποι, οι οποίοι βοηθούσαν και Ελληνες και Τούρκους βρέθηκαν σφαγμένα απο Τούρκους Τσέτες.

Καθ' όλο τον Μικρασιατικό Αγώνα, εξάλλου, υπηρετούσαν ως στρατιωτικοί Ιερείς, λειτουργώντας, κηρύσσοντας, εξομολογώντας, αλλά και μάχονταν στον πόλεμο 20 στρατιωτικοί Ιερείς εκ των οποίων μαρτύρησαν τρείς. Λαμπρό είναι το παράδειγμα του Μεσσηνίου Αρχιμανδρίτη Ιεζεκιήλ Στρούμπου (Βελανιδιώτη), κατόπιν Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος, ο οποίος παραιτήθηκε από τη θέση του ιερέως και καθηγητή της ελληνικής σχολής Κοινότητας Τεργέστης και το 1918 κατατάχθηκε στρατιωτικός ιερέας, τοποθετούμενος το 1919 στην ελληνική στρατιά της Μικράς Ασίας, μετέχοντας σε όλες τις μάχες όπου και τραυματίστηκε[21].

4. Το 1992 το Νοέμβριο, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος κατέταξε στους Αγίους της Ορθοδόξου Εκκλησίας τον Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο Καλαφάτη, τον Μητροπολίτη Κυδωνιών Γρηγόριο, Μοσχονησίων Αμβρόσιο, Ικονίου Προκόπιο, τον Επίσκοπο Ζήλων Ευθύμιο και όλους όσοι μαρτύρησαν από τους Τούρκους κληρικούς και λαϊκούς κατά την Μικρασιατική γενοκτονία.

Εκτός από τις εορταστικές εκδηλώσεις, συνέδρια και άλλες μορφές έκφρασης τιμής προς τους Ήρωες και Αγίους της Μικρασιατικής θηριωδίας απο μέρους των Τούρκων για την Εκκλησία οι Άγιοι αυτοί ζούν γιατί η ανά τον κόσμο Εκκλησία μνημονεύει δηλαδή συν-τηρεί την μνήμη τους αιώνια.

[21]. Ένθ ανωτ., σελ. 114.

5. Κατά τη Μικρασιατική καταστροφή η Εκκλησιαστική σύναξη για μιαν ακόμη φορά, όπως από το 1453, έπραξε το χρέος της. Η Μικρασιατική καταστροφή όντως ήταν, είναι και θα είναι μια οδυνηρή πραγματικότητα για τον κάθε Έλληνα, αλλά και για τον κάθε άνθρωπο αυτού του κόσμου, που τον χαρακτηρίζει η αναζήτηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας. Καμμία ελεύθερη ανθρώπινη ύπαρξη όπου και αν ζει στον κόσμο και οποτεδήποτε, δεν μπορεί να αποδεχτεί ότι συνάνθρωποί της πέθαναν από τις πολλές κακώσεις, από την πείνα, έμειναν άταφοι, σφαγιάστηκαν, ακρωτηριάστηκαν, φονεύτηκαν με ξυλοδαρμό, κατακερματίστηκαν κομματιάστηκαν με μαχαίρια, σφάχτηκαν με τσεκούρι εντός των ιερών ναών, πετάχτηκαν τα σώματά τους στα σκυλιά και στις χαράδρες, βιάστηκαν, διαπομπεύτηκαν στην αγορά, φυλακίστηκαν, περπάτησαν χωρίς παπούτσια, υπέστησαν κάθε πόνο, δυστυχία και εξευτελισμό.

Θάνατο, πόνο, δυστυχία εβίωσαν οι Μικρασιάτες το 1922 όμως η πίστη και η ελπίδα στον Χριστό που είπε: «*θαρσείτε νενίκηκα τον κόσμο*» (Ιω. 16.33) αποτελεί την αιτία της υπομονής και των αντοχών στα δεινά τους. Σε αυτήν την πίστη στερεώθηκαν και οι βίαια διωγμένοι από την Μικρά Ασία Χριστιανοί, με αυτήν την πίστη της Ανάστασης ξεψύχησαν οι μάρτυρες της Μικράς Ασίας το 1922, σε αυτήν την πίστη στηρίχτηκαν όσοι με τα πάνδημα ή ατομικά μνημόσυνα μνημόνευαν τους νεκρούς αδελφούς τους. Αυτή η πίστη των Ελλήνων αυτή η πίστη των Χριστιανών συνέχει τους Έλληνες ακόμη και μέσα στα δεινά και τον όλεθρο και δίνει την προοπτική για μέλλον χωρίς πόλεμο, αίμα και καταστροφή.

Στην Εκκλησία η θυσία για την ελευθερία είναι υπαρξιακό γεγονός και καθορίζει τον κάθε άνθρωπο και τις σχέσεις του με τους άλλους και δεν είναι συμβατό με τον καθένα χριστιανό κληρικό, λαϊκό, άνδρα, γυναίκα, παιδί να μην αγωνιστεί για την ελευθερία του και την ελευθέρια των οικείων του και όλων συνανθρώπων του. Δυστυχώς αυτός ο Αγώνας κατέληξε στην άδικη σφαγή. Όλοι οι θυσιασθέντες χριστιανοί για έναν ελεύθερο τρόπο ύπαρξης χωρίς προκαθορισμούς δουλείας ή καταπίεσης, αρνήθηκαν την βαρβαρότητα, όλοι αυτοί έγιναν ολοκαύτωμα θυσίας και απέκτησαν αιώνια μνήμη και αυτή η μνήμη είναι ο οδηγός για όσους θα υπάρξουν αργότερα προκειμένου να μην υπάρξει παρόμοια βαρβαρότητα και κάθε πολεμική πράξη να μεταποιηθεί σε ειρηνική συνύπαρξη.

Το γιατί θυσιάστηκαν τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος στην Μικρά Ασία έγκειται στο ότι ήταν ελεύθεροι από κτιστούς προκαθορισμούς.

Η αυτοθυσία, ο ηρωϊσμός, η φιλοπατρία, η θεώρηση της ελευθερίας ως δυναμικού τρόπου ζωής και κοινωνίας των προγόνων μας γέννησαν, τα μαρτύρια και το θάνατο για την ελεύθερη, βιοτή των άλλων αδελφών τους επειδή «επ' ελευθερία εκλήθησαν» (Γαλ. 5. 13) όλοι οι άνθρωποι για να ζήσει ο κόσμος αιώνια, χωρίς διαιρέσεις, όπως επιθυμούσαν οι Χριστιανοί της Μικράς Ασίας το 1922 λίγο πριν από το μαρτύριο τους που διακήρυτταν: «*Ας ενωθώμεν όλοι εν πνεύματι ομονοίας και αγάπης. Εις τας χείρας μας εναπόκειται να αποκτήσωμεν όλοι εν ισοτιμία και αδελφότητι τα αγαθά της απαραβιάστου ελευθερίας και Έλληνες και Αρμένιοι και Ισραηλίται και Ευρωπαίοι και Κιρκάσιοι και φιλήσυχοι και ειρηνικοί Τούρκοι, φεύγοντες την θηριωδίαν της Άγκυρας. Κοινός λοιπόν πρέπει να*

είναι ο αγών μας και κοιναί αι προσπάθειαί μας προς την Ευρώπην δια να μη επιτρέψη την επαναφοράν των σφαγέων δια να μη παραστή πλέον μάρτυς νέων φρικωδεστέρων και αιμοσταγών ανοσιουργημάτων»[22].

Αγαπητοί σύνεδροι,

Συνεχώς ακούσατε για την γενοκτονία των λαών της Μικράς Ασίας, τις λέξεις αγώνας, μαρτύριο, θυσία, πίστη, ελευθερία γιατί αποτελούν τα υπαρξιακά χαρακτηριστικά που συνέχουν και συγκροτούν την αιώνια οντότητα, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, θρησκείας, έθνους, χρόνου, τόπου, οντότητα, η οποία είναι καλεσμένη να γίνει Θεός και καλείται Άνθρωπος.

[22]. Εφημερίδα Αμάλθεια, 15 Απριλίου 1922.